

ЧАСТ 4

ПОГУБЕНАТА БЪЛГАРИЯ

ГЛАВА 12

ГАБРОВО

12.1. „Народният съд“ в Габрово, Севлиево и Дряново

Преди „народния съд“ в Севлиевско започва кървава разправа с полицаи, общински служители, видни граждани и земеделски стопани. Безследно изчезват учителят Христо Събев и търговецът Кънчо Събев от с. Столът; кметът на село Крамолин Яко Попов; кметът на село Славейково Димитър Генчев. Кметът на Севлиево Марин Конов, помощник-кметът Георги Корназов, индустриалецът Христо Стойнов, председател на водния синдикат „Росица“ и председател на Популярната банка в града, търговецът Петър Обущаров, свещеник Съби Кривошиев, адвокатът Никола Попов и други видни граждани, са убити между селата Сенник и Душево в местността Каракос (Каракуз) на 5 октомври 1944 г. и по-късно са осъдени задочно на смърт като „отсъстващи“.

Кметът Марин Конов

Кметът Марин Конов е пример за гражданин-патриот с изключителен принос за развитието на Севлиево. Прекъсва следването си в Лозана за да участва като доброволец в Първата световна война. Три пъти е раняван и получава два ордена „За храброст“ – I и II степен за проявен героизъм в битките при завоя на р. Черна и при р. Брегалница. След войната преподава френски език в прогимназията в Севлиево, а по-късно се посвещава на строителния занаят, наследен от баща му. Строи читалище „Развитие“, Популярна банка, мост над река Росица, електрическата юзина в с. Батошево и др.

През 1939 г. кметът Захари Лесев го назначава за помощник-кмет на Севлиево. Взява активно участие в павирането на площада и главната улица до казармата и при изграждането на водоснабдителната система на Сев-

лиево. През 1941 г. Марин Конов става кмет и довършва строителството на квартал „Балабанца“ и на дигите по река Росица; организира първата автобусна линия Севлиево-София; създава общинска амбулатория; благодарение на спонсорството на Стефан Генов построява триетажна сграда за детска колония на севлиевските деца в Батошевския манастир.

След убийството му от „народния съд“ имуществото му е конфискувано, а неговото семейство започва да плаща наем на общината, след което са изгонени от дома си, защото къщата е дадена за канцеларии на Горското стопанство.

През 1995 г. Марин Конов е съдебно реабилитиран.

Подготовката на „народния съд“ в Габрово, Севлиево и Дряново протича по сценария, по който се случва това във всички останали градове на страната – на площадите са поставени високоговорители и се организират митинги в подкрепа на съдебната разправа; чрез вестниците, доминирани от комунисти, непрекъснато се заклеят подсъдимите и се иска най-тежко наказание за тях. В Габрово са доведени двама софийски художници да рисуват картини „из партизанския живот“ и „сцени от полицията“, които са публично показвани, а в Севлиево и Дряново ритуално са погребани костите на загинали партизани. Народните съдии са назначени от околийските комитети на Отечествения фронт⁵²⁴. Наредбата-закон за „народния съд“ не изисква юридическо образование за съдиите, прокурорите и обвинителите, затова в съдебните състави някои от членовете са без юридическо образование. Обвиненията, които са отправени към подсъдимите, се отнасят до деяния, които не са наказуеми преди „Девети“.

Подсъдими пред „народния съд“ в Габрово са 104 души, от които само шестима са оправдани. На смърт са осъдени 37 души (изпълнени 20 екзекуции); на доживотен затвор – 10 души; на 15 г. затвор – 15; на 10 г. затвор – двама; на 5 г. – 11; на 2 г. – 10; на 1 г. – 9 души⁵²⁵. Осъдени на смърт са двама бивши околийски управители, полицейски служители и военни, сред които е командирът на 5-а Дунавска дивизия генерал Христофор Серафимов, както и габровският индустриалец Емануил Кашев, мобилизиран в ловна дружина. Индустриалецът Никола Кедев е осъден на 15 г. строг тъмничен затвор и конфискация на имуществото заради откритите си ан-

⁵²⁴ Петкова, Весела. Войната с врага, който още не е сразен, продължавала. // Габрово днес, № 31, 14 февруари 2002.

⁵²⁵ ЦДА, ф. 250, оп. 1, а.е. 70, л. 44–46, извадки от сведението на главния народен обвинител Георги Петров за присъдите на народния съд до ЦК на БРП(к) от 3 юли 1945 г.

тикомунистически убеждения и германofilство. Със същата присъда е и друг индустриалец – Христо Г. Рашеев, обвинен, че е съобщил в полицията за кражба на купони за хляб от пекарната към фабриката, след което са заловени двамата крадци, без последствия за тях⁵²⁶.

В Севлиево подсъдими са 133 души, от които пет души умират по време на следствието и само 6 души са оправдани. На смърт са осъдени 41 души, на доживотен затвор – 18 души; на 15 г. затвор – 7 души; на 10 г. – 11 души, и още 45 са осъдените от една до пет години затвор⁵²⁷.

В Дряново заседава VI състав на Плевенския областен „народен съд“, който съди 49 обвиняеми, разделени в три групи⁵²⁸:

– първа група (14 души) – бивши полицейски служители и техни помощници, околийския полицейски началник на Дряново, бившия кмет на с. Ганчовец, Дряновска околия, бившия кметски наместник на с. Ялово, Дряновска околия, бившия директор на каменовъглена мина „Лев“ – гара Кръстец, и др.;

– втора група (17 души) – свещеници, общински чиновници, търговци и др.

– трета група (18 души) – „популяризатори на правителствената политика“ – редактори на вестници, журналисти и дописници, обвинени, че „с писания, речи и други са допринесли дейно и съществено за влошаване отношенията между България и Съветския съюз и обявяване война на Англия и САЩ“. Обвиняемите са мъже на средна възраст, грамотни и семейни, от които само един е съден дотогава.

Обстановката е изключително напрегната, резултат от действията на активистите на Отечествения фронт. Всеки ден има шествия из града с плакати и листовки с призови за смърт на враговете на народа:

„В града се състоя величествен митинг по случай започване работата на Народния съд. Над 15 хиляди души се бяха стекли, за да изразят своята ненавист към фашизма. На митинга говори народният генерал, помощник-командирът на 4 армия др. Борис Копчев. След митинга започна заседанието си VI състав на Плевенския народен съд в състав: председател Тодор Кирчев и членове Никола Папазов, Ангел Грънчаров,

⁵²⁶ Петкова, Весела. Цит. съч.

⁵²⁷ ЦДА, ф. 250, оп. 1, а.е. 70, л. 44–46, извадки от сведението на главния народен обвинител Георги Петров за присъдите на народния съд до ЦК на БРП(к) от 3 юли 1945 г.

⁵²⁸ Киселкова, Нина. Народният съд в Дряново – обект на критическо изследване. Източник: Инф. портал dryanovo.net, 18 февруари 2016 г.

Спас Пашов, Пенка Цонева и допълнителен член Дачо Кънев при народен обвинител Ангел Генов. ⁵²⁹

По време на процеса се появяват свидетели, членове на БРП(к), които дават показания, неподкрепящи обвиненията на „народния съд“. Комунистите светкавично реагират и Областният комитет на БРП(к) – Плевен изпраща писмо до Околийския комитет на БРП(к) – Дряново, с копие до вестник „Работническо дело“:

„На цялата партия е известно нашето отношение към убийците и гробокопачите на страната. Но намериха се другари, които не могат да разберат това отношение и под най-благовидния мотив „Да кажат истината“, стават съзнателни или несъзнателни защитници на фашистките изверги. И ние вече имаме сериозни опущения в това направление в редица околии като Троян, Луковит (Червен бряг) и др. Получи се така, че из средите на нашата партия, най-непримиримия борец против фашизма, излязоха защитници на фашистите. С това партията само губи от своя авторитет и своето влияние. Ето защо отношението на Областния комитет към тия проявления е категоричен – никаква защита. Областният комитет не забранява свидетелствуването от страна на нашите партийци, ако те са допуснати за такива, но предупреждава, че тяхното свидетелствуване трябва да бъде не ограничена защита, а действително разкриване предателството спрямо родината и народа от народните убийци... и даване на възможност на народния съд да издаде действително справедлива и строга присъда на фашистките изверги.“ ⁵³⁰

На съвещание на областните и околийските управители и директорите на милицията министърът на МВР Антон Югов заявява, че по места има „надигане на фашизма“ срещу „народния съд“ и „населението е доста смутено“ и недоверието на съюзниците към БРП(к) нараства. Антон Югов разпорежда:

„Отношението към народния съд да се счита като показател за върност към отечественофронтовската власт. Кметовете, проявили колебания или попаднали под влиянието на нездрави елементи в комитетите на ОФ, да се освобождават.“

⁵²⁹ Работническо дело, № 128, 16 февруари 1945.

⁵³⁰ Киселкова, Нина. Народният съд в Дряново 14–25 февруари 1945. Документи за процеса. Резултати от краеведско проучване в българските архиви. 2010, Личен архив.

Равносметката⁵³¹ от съдебния процес в Дряново е седем смъртни присъди и конфискуване на цялото имущество на ликвидираните, три доживотни присъди, осем души са осъдени на по 15 г. затвор, четирима на по 10 години, петима получават по три години затвор, четирима – по една година затвор, а осем души получават условни присъди, като на двама от тях е конфискувано половината имущество и са глобени с по 500 хил. лв. Всеки от ефективно осъдените понася значителна глоба в размер от 50 хил. лв. до 500 хил. лв. и конфискуване на имуществото в полза на държавата. Деветима са оправдани.

12.2. Съдбата на габровските индустриалци и търговци след 9 септември 1944 г.

Още преди Освобождението на България (1878) Габрово е средище на развити занаяти и търговия⁵³², а в края на XIX век е вече един от първите индустриални центрове. Тук е основана първата в Княжество България текстилна фабрика⁵³³ (1882) и Първата българска фабрика за фин трикотаж⁵³⁴ (1890). До 9 септември 1944 г. много предприемчиви българи с трудолюбие и находчивост превръщат Габрово в най-големия център на текстилната промишленост в страната, който се прочува като „Българския Манчестър“⁵³⁵.

Първоначално се развива вълнотекстилната индустрия, а от началото на XX век и памукотекстилната, която бележи значителен ръст след Първата световна война, когато се засилва търсенето на памучни облекла за сметка на вълнените⁵³⁶. Първото памукотекстилно акционерно дружество

⁵³¹ Пак там. (а) За обвиняемите от Дряново Стамен Стоименов Живков, Михаил Минчев Заевски, Иван Петров Циголаров е произнесена смъртна присъда и конфискация на целия имот, за Иван Маринов Рачков – 15 г. затвор и конфискация, Стойчо Димитров Пройчев – 10 г. затвор и конфискация, а други двама са осъдени условно.

⁵³² През XIX век в Габрово се развиват общо 26 занаята – ковачество (налбантство), ножарство, чакракчийство, грънчарство, гайтанджийство, кожарство, бубарство и др.

⁵³³ Първата текстилна фабрика е основана от големия занаятчия, предприемач и търговец от Габровско Иван Калпазанов (1835–1889) с помощта на инженер Васил Карагъзов и в съдружие с габровския търговец Петко Цокев.

⁵³⁴ Първата българска фабрика за фин трикотаж е основана от казанлъшкия търговец Христанк Момерин, който внася три ръчни плетачни машини „Харистон“ от Манчестър, Англия, а след това и шевни сглобачни машини и така поставя началото на плетачната индустрия в България.

⁵³⁵ Сравнението е с гр. Манчестър, Англия, който през XIX век се обособява като център на текстилната промишленост на Острова.

⁵³⁶ Постомпиров, Иван, Гечева, Катя. Между два века – зараждане и развитие на памуко-